પ્રવચન નં. ૨૨ ગાથા - ૬ તા. ૧-૭-૭૮ શનિવાર જેઠ વદ–૧૧ સં.૨૫૦૪

બળવાયોગ્ય પદાર્થના આકારે થવાથી અગ્નિને દહન નામ બાળનાર કહેવામાં આવે છે. અગ્નિ, બળવાલાયક પદાર્થને આકારે થવાથી, તે અગ્નિને ‘ બાળનાર ’ એમ કહેવામાં આવે છે, જાણે કે પરને બાળતો હોય એમ કહેવામાં આવે, (શું કહ્યું ?) કહેવામાં આવે છે, તોપણ દાહ્યકૃત અશુદ્ધતા તેને નથી એ અગ્નિ જે બળવાલાયકરૂપે થઈ, પણ એ કંઈ બળવાલાયક પદાર્થને કારણે, અગ્નિ એ આકારે થઈ એમ નથી. આહાહા ! આવું છે.

એ અગ્નિ પોતે જ પોતાના સ્વભાવથી, પોતાને પ્રકાશતી અને પરને પ્રકાશતી રૂપે પોતે જ પરિણમે છે, અગ્નિરૂપે, અગ્નિરૂપે. એ બાળે છે એને આકારે થઈ અગ્નિ માટે એટલી પરાધીનતા થઈ, એમ નથી. અગ્નિ, પોતે જ પોતે પોતાના આકારે પરિણમેલી છે.

‘ જ્ઞેયાકાર થયો, એ જ્ઞાનાકાર પોતાનો છે. ’ આવું છે, છે ને ? ‘ તો પણ દાહ્યકૃત અશુદ્ધતા તેને નથી ’ તેવી રીતે, જ્ઞેયાકાર થવાથી, જ્ઞાયક, જાણક સ્વભાવ પોતાને જાણ્યો. અને બીજી ચીજના આકારે જ્ઞાન પરિણમ્યું–જ્ઞેયાકાર થવાથી તે ભાવને, તે જાણકભાવને જ્ઞાયકપણું પ્રસિદ્ધ છે, ‘ જાણનાર ’ છે એવું એ પ્રસિદ્ધ છે. ‘ તો પણ જ્ઞેયકૃત અશુદ્ધતા તેને નથી. ’ ‘ જાણનાર ’ જણાવાયોગ્યને આકારે થયું જ્ઞાન, છતાં તેને જણાવાયોગ્યને કારણે, એ જ્ઞાનની પર્યાય થઈ, એમ નથી. આહાહા ! એ તો જ્ઞાનાકારરૂપે પરિણમન જ પોતાનું એ જાતનું છે. સ્વને જાણવું છે અને પરને જાણવાનો પર્યાય થયો. એ પોતાથી થયો છે, પરવસ્તુ છે રાગાદિ તેથી અહીંયાં રાગનું જ્ઞાન તેપણે થયું એમ નથી. આહાહા ! !

ત્યાં સુધી તો આવ્યું ’તું !

‘ કારણ કે જ્ઞેયાકાર અવસ્થામાં ’ જે જ્ઞાન છે એ જે જ્ઞેય જણાવાલાયક પદાર્થને આકારે અવસ્થામાં એ જ્ઞેયાકાર અવસ્થામાં, જ્ઞાયકપણે જે જણાયો, એ તો જ્ઞાયકપણે જણાયો છે, પરપણે જણાયો છે, એમ છે નહીં. આહાહા ! જાણવાના પ્રકાશ કાળે, જ્ઞેયને રાગને જાણતાં છતાં એ રાગને આકારે જ્ઞાન થયું એમ નથી, એને કારણે નથી. એ તો પોતાનો સ્વપરપ્રકાશક સ્વભાવ છે, સ્વને પ્રકાશ્યો છે અને રાગને પ્રકાશે છે, એ સ્વની પ્રકાશશક્તિને કારણે પ્રકાશે છે એ રાગને કારણે પરને પ્રકાશે છે ? એવું જ્ઞેયાકાર, જ્ઞેયને કારણે અશુદ્ધતા પરાધીનતા થઈ એમ નથી. આહાહા ! આવું છે. ન્યાયનું તત્ત્વ ઝીણું બહુ. આહાહા ! છે ?

‘ જ્ઞેયાકાર અવસ્થામાં જ્ઞાયકપણે જણાયો ’ જોયું ? એ રાગનું જ્ઞાન થયું એમ કહેવું એ વ્યવહાર છે. એ રાગસંબંધીનું જ્ઞાન, જ્ઞાનનું જ્ઞાન પોતાનું થયું છે. આહાહા !

(શ્રોતાઃ પોતાનું જ્ઞાન કહેવું એ ભેદ થયો ને ?) ભેદ છે, એટલો કર્તા–કર્મ સિદ્ધ કરવું છે ને ? કેમ કે આંહી તો કર્તા પર્યાયને સિદ્ધ કરવી છે. સ્વને જાણનારું જ્ઞાન અને પરને જાણનારું જ્ઞાન, એવું સ્વ–પરપ્રકાશક જ્ઞાન, તે આ જ્ઞાયકનું કાર્ય છે, કર્મ છે, આત્મા તેનો કર્તા છે. રાગ છે.. એનું આંહી જ્ઞાન થયું માટે રાગ કર્તા છે ને જ્ઞાનાકાર–રાગને આકારે જ્ઞાન થયું તે રાગનું કાર્ય છે, એમ નથી. ઝીણી વાત છે બાપુ બહુ. આહાહા ! શુકનલાલજી ! આ શુકનની વાતું ચાલે

છે આ. પ્રથમ, પ્રથમ. આહાહા !

આચાર્યે એમ કહ્યું હતું ને ? કે મારો અને પરનો મોહ હણાવા માટે હું કહીશ. આહાહાહા ! એવું અમૃતચંદ્રાચાર્યે એમાંથી કાઢયું (કહ્યું) જેમ પોતે કાઢયું ત્રીજા શ્લોકમાં, કે હું આ ટીકા કરું છું, તેમાં મારી શુદ્ધતા થજો કેમકે અનાદિની મને અશુદ્ધતા છે, મુનિ છું આચાર્ય છું, પણ હજી અશુદ્ધતાનો અંશ અનાદિનો છે, આહાહા ! તો આ ટીકાના કાળમાં પાઠ એવો છે કે ટીકાથી.. પણ એનો અર્થ એ છે કે ટીકાના કાળમાં મારું લક્ષજોર દ્રવ્ય ઉપર છે, એનાં જોરે અશુદ્ધતા ટળજો, એમ આચાર્ય પોતે કહે છે કે હું જે આ સમયસાર કહીશ, એ મારા ભાવ અને દ્રવ્યસ્તુતિથી કહીશ અને ભાવવચન ને દ્રવ્યવચનથી કહીશ. આહાહા ! સામાના દ્રવ્યવચન અને દ્રવ્યસ્તુતિ નથી કીધી, સામામાં તો અનંત સિદ્ધને સ્થાપ્યા છે. એ સ્થાપ્યા છે (એટલે કે) જે સ્થાપે છે, તેને આ સ્થાપ્યા છે એમ કહેવામાં આવે છે. આહાહા !

અહીંયાં તો કહે છે હું આ ‘ વંદિતુ સવ્વસિદ્ધે ’ સર્વ સિદ્ધોને સ્થાપ્યા છે, મેં મારી પર્યાયમાં, એનું નામ ‘ વંદિતું સવ્વસિદ્ધે ’ કેમકે ધ્યેય જે સાધ્ય જે આત્મા એના ધ્યેયના સ્થાને સિદ્ધ છે, માટે સિદ્ધને હું નમસ્કાર કરું છું, એટલે કે સિદ્ધને જે મારી પર્યાયમાં સ્થાપુ છું એ મારી પર્યાય, પોતે સિદ્ધપણાને પામશે અને સિદ્ધ એવું મારું સ્વરૂપ, પર્યાય તે તરફ જશે જ, માટે મેં એને વંદન કર્યું છું, માટે મેં મારી પર્યાયમાં એને સ્થાપ્યા છે. આહાહા !

અને શ્રોતાઓ પણ.. બધા શ્રોતાઓએ નહીં (પરંતુ) જે શ્રોતાઓ, જેણે પોતાની જ્ઞાનની પર્યાયમાં અનંતા સિદ્ધને મેં સ્થાપ્યા એમ કહ્યું પણ એ (શ્રોતાપોતે) સ્થાપે જ્યારે, આહાહા ! એની એક સમયની અલ્પજ્ઞ અવસ્થા, એમાં મેં કહ્યું એ સાંભળ્યું એણે, સાંભળીને એની પર્યાયમાં અનંતા સિદ્ધને સ્થાપે, એટલે કે રાગથી પૃથક થઈને, જ્ઞાનની પર્યાયમાં સ્થાપે એનું લક્ષ જેમ અરિહંતના દ્રવ્યગુણપર્યાયને જાણનારો પોતાને જાણે એમ કહ્યું, એમ અનંતા સિદ્ધોને જેણે પર્યાયમાં સ્થાપ્યા, એણે અનંતા સિદ્ધોને પર્યાયમાં જાણ્યા. આહાહા !

એક સમયની જ્ઞાનની પર્યાયે અનંતા સિદ્ધોને જાણ્યા એ તો એક અરિહંતને જાણ્યા કહો કે અનંત અરિહંતને જાણ્યા કહો, અનંત સિદ્ધને જાણ્યા કહો કે એક સિદ્ધને જાણ્યા કહો બધું એક જ છે. આહાહા ! એ અનંતા સિદ્ધ જે (મારી) અલ્પજ્ઞ દશામાં, અનંત જે સર્વજ્ઞો છે, એ સ્થાપ્યા મે મારામાં, એ તો મારી વાત રહી, મેં સ્થાપ્યા પરમાં પણ એ સ્થાપે ત્યારે પરમાં સ્થાપ્યા એમ વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. આહાહા !

એની અલ્પજ્ઞ દશામાં અનંતા સર્વજ્ઞોને વંદે છે એટલે કે સ્થાપે છે. આહાહા ! આહાહા ! એ અનંતા સિદ્ધોને જે પર્યાય જાણે ને સ્થાપે એ પર્યાય વિવેક કરીને દ્રવ્ય તરફ ઢળ્યા વિના રહે નહીં. આહાહાહા ! આવી વાતું છે ઘણી ગંભીર, ગાથાઓ જેમ જેમ ઊંડું જાશે ને એમ એનાં તળિયાં બહુ ઝીણાં બહુ !

એવા શ્રોતાઓ જે છે કે જેણે પર્યાયમાં અનંતા સિદ્ધોને પોતે પોતાથી સ્થાપ્યા છે. ‘ મેં સ્થાપ્યા છે ’ એ તો નિમિત્તથી છે. આહાહાહાહા ! એવા શ્રોતાઓને સિદ્ધપણું પોતાનું સ્વરૂપ છે તેની દૃષ્ટિ થાય છે, અને તે શ્રુતકેવળી અને કેવળીએ કહેલું છે, તો એ પણ જીવ શ્રુતકેવળી થશે જ, શ્રુતકેવળી એટલે સમકિતી. જેણે અનંતા સિદ્ધોને પોતાની અલ્પજ્ઞ પર્યાયમાં સ્થાપ્યા છે.

અરે, બાપુ એ કંઈ વાત છે ? આહાહા !

જેની પર્યાય અલ્પજ્ઞ એક સમયની, (છદ્મસ્થને) ભલે અસંખ્ય સમયે ઉપયોગ થાય એમાં અનંતા સિદ્ધોનું જ્ઞાન કરે અને પર્યાયમાં સ્થાપે એટલે કે રાખે. આહાહાહા ! જેની પર્યાયમાં અનંતા સિદ્ધો રહે. આહાહાહાહા ! એવું જેણે પોતે કર્યું એવા શ્રોતાને અહીંયા લીધા છે. આહાહાહા ! બાકી તો આમ અનંતવાર ભગવાન (અરિહંત) પાસે સાંભળ્યું, એ વાત છે નહીં. ભગવાન પાસે તો અનંતવાર સાંભળ્યું છે. આહાહા ! પણ જે શ્રોતા, પોતાની એક સમયની અલ્પજ્ઞ અવસ્થા હોવા છતાં અનંતા સર્વજ્ઞો સિદ્ધોને અલ્પજ્ઞમાં સ્થાપું, રાખું છું, આહાહાહા ! એનું લક્ષ અને દૃષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર જશે અને તેના લક્ષે સાંભળશે, એ સાંભળતાં, તેની અશુદ્ધતા ટળી જશે એ લક્ષને કારણે, સાંભળવાના કારણે નહીં. સમજાણું કાંઈ ?

અને મારો મોહ પણ એમ લખ્યું છે ભાઈ અનાદિનો મારો મોહ એમ લખ્યું છે પહેલી ગાથામાં તેમ લખ્યું છે, જેમ ત્રીજા શ્લોકમાં એમ લખ્યું છે કે અનાદિનાં કલુષિત પરિણામ મારામાં છે. આહાહા ! આચાર્ય છું પણ છે. આહાહા ! એક બાજુ એમ કહેવું કે સમ્યગ્દૃષ્ટિને રાગ છે જ નહીં, દુઃખ છે જ નહીં–ઈ તો કઈ અપેક્ષાએ ? અનંતાનુબંધી અને મિથ્યાત્વની અપેક્ષાએ (સમ્યગ્દૃષ્ટિને) દુઃખ અને રાગ નથી. આહાહા !

અહીંયાં તો આચાર્ય પોતે કહે છે, અરે ! કુંદકુંદાચાર્ય આ ગાથાના અર્થની ટીકા કરતાં (અમૃતચંદ્રાચાર્ય) પોતે કહે છે કે મારામાં મોહ છે. એ મોહ ક્યારનો છે ? અનાદિનો છે. છે ભાઈ ? પહેલી ગાથામાં કહ્યું છે કે મારો મોહ અનાદિનો છે. આહાહાહાહા ! એ જ વાત ત્રીજા કળશમાં અમૃતચંદ્રાચાર્યે લીધી છે. આહાહા ! એ મોહ મારામાં, અસ્થિરતાનો હોં ! સમ્યગ્દર્શન–જ્ઞાનચારિત્ર તો છે, મુનિ છે ને ? આનંદનો અનુભવ છે, પણ એની સાથે થોડો રાગ, અનાદિનો છે. એ અનાદિનો છે ગયો તો ને થયો છે, એમ નથી. આહાહા ! શ્રી કુંદકુંદાચાર્યની ગાથાની ટીકા કરનાર શ્રીઅમૃતચંદ્રાચાર્ય એમ કહે છે, કે શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય આમ કહેવા માગે છે. આહાહા ! પ્રભુ તમે ક્યાં એમના જ્ઞાનમાં–હૃદયમાં વયા ગ્યા તમે ? કે એવી વસ્તુની સ્થિતિ છે એમ અમે કહીએ છીએ. આહાહાહા ! પોતાનો (આત્મા) ભગવાન અરિહંતના એકના દ્રવ્ય ગુણને પર્યાયને જાણે, તો એ જાણનારો આત્માને જાણે એમ કહ્યું. તો, આ તો અનંતા સિદ્ધને જે પર્યાયમાં જાણે એટલે કે સ્થાપે. એ એને સમ્યગ્દર્શન સ્વના લક્ષે થયા વિના રહે નહીં. આહાહાહા ! અને તે શ્રુતકેવળી એટલે સમકિતી. શ્રુતકેવળી એટલે ઓલું એ નહીં વિશેષ જ્ઞાન કે એનું કાંઈ નહીં પણ એ શ્રુતકેવળી થાય અને પછી કેવળી થશે. આહાહાહાહા ! ગજબ વાત છે ને !!

આ સિદ્ધાંત કહેવાય, એક એક શ્લોકનો પાર આવે નહીં, એની ગંભીરતા સંતોની દિગંબર મુનિઓ, આહાહાહા ! એની વાણી એ વાણીમાં ગંભીરતા ને ઊંડપનો.. પાર ન મળે !

એ અહીંયાં કહે છે, જ્યારે આપના આત્માને અમે ‘ જ્ઞાયક ’ કહ્યો અને જ્ઞાયકપણે ‘ જ્ઞાયક ’ જણાયો, તો ‘ જાણનારને તો જાણ્યો ’ પણ ‘ જાણનાર ’ છે એમ કહેવાય છે તો પરને પણ જાણે છે એવું થયું એમાં, કે પરને જાણે છે ભલે એમ કહીએ પણ ખરેખર તો પર છે તેને જાણે છે, એમ નથી. પર રાગાદિ થયા તેને જાણે છે, એ રાગને લઈને જાણે છે એમ નથી પણ ઈ જ્ઞાનની પર્યાયનું સ્વ–પરપ્રકાશક સામર્થ્ય જ એનું છે કે પોતે પોતાને જાણે છે જ્ઞાયક જ્ઞાયકને,

પર્યાયની વાત છે અહીં હોં દ્રવ્યને તો જાણે છે. આહાહાહા ! ગજબ વાત છે ! વસ્તુ સ્વરૂપ ચિદાનંદ પ્રભુ ‘ જ્ઞાયકપણે તો જણાયો ’ લક્ષમાં આવ્યો, દૃષ્ટિમાં આવ્યો. પણ એને ‘ જાણનારો ’ કહીએ છીએ તો સ્વ-પરપ્રકાશક (હોવાથી) પરને ‘ જાણનારો ’ એમાં આવ્યું, તમે તો સ્વને જાણ્યો અને પરનું જાણવું પણ એ એમાં આવ્યું ? ત્યારે કહે છે ‘ પરને જાણવું એ એમાં નથી આવ્યું (પરંતુ) પરસંબંધીનું જ્ઞાન પોતાને પોતાથી થયું છે, તેવા ‘ જ્ઞાયકને ’ જ્ઞાન પર્યાયે, જ્ઞાનને જાણ્યું, એ જાણનારની પર્યાયને એણે જાણી. સમજાણું કાંઈ ? આકરું કામ બહુ બાપુ, મારગ એવો મારગ છે વીતરાગ સર્વજ્ઞનો. ‘ સર્વજ્ઞનો ધર્મ સુશર્ણ જાણી, આરાધ્ય આરાધ્ય પ્રભાવ આણી; અનાથ એકાંત સનાથ થાશે, એના વિના કોઈ ન બાહ્ય સ્હાશે. ’ આહાહા !

અહીંયા કહે છે કે મારા અને તારા મોહના નાશ માટે, આહાહાહાહા ! કોલકરાર ! એટલો બધો પ્રભુ, પોતાના મોહના નાશ માટે તો ભલે અસ્થિરતા છે (માટે કહો) પણ.. શ્રોતાને ? પણ શ્રોતાને મેં સિદ્ધ કહ્યા ને ? અનંતા સિદ્ધોને એણે પર્યાયમાં સ્થાપ્યા છે ને પોતે. આહાહા ! (શ્રોતા: પોતે સ્થાપ્યા છે) મેં સ્થાપ્યા છે એ તો મેં વાત કરી. આહાહા ! એક સયમની અલ્પજ્ઞ પર્યાયમાં અનંતા સિદ્ધોને સ્થાપ્યા. એ પર્યાય અંદર ઝૂકીને દ્રવ્ય તરફ જ જાય. એટલી પર્યાયમાં અનંત સર્વજ્ઞોને રાખ્યા, એ પર્યાય સર્વજ્ઞ સ્વભાવી પ્રભુ એના ઉપર જ એનું લક્ષ જાય. જેણે એક સમયમાં પર્યાયમાં અનંતા સર્વજ્ઞોને સ્થાપ્યા.., રાખ્યા.., આદર્યા, સત્કાર કર્યો.., સ્વીકાર કર્યો અને તે એક સમયમાં, અનંતા સર્વજ્ઞને જાણ્યા. તે સમયની પર્યાય જાણીને એને જાણે છે ને ? આહાહા !

તેનો આત્મા જ્ઞાયકપણે તો જણાણો એને, પણ એ ‘ જ્ઞાયક ’ છે એટલે કે ‘ જાણનારો ’ છે એમ કહીને પરને જાણે છે, એવું જે આવે, તો પરને આકારે જ્ઞાન થયું તે પરને લઈને થયું એમ નથી. ધર્મીને પણ હજી રાગ આવે ને રાગનું જ્ઞાન થાય, બારમી ગાથામાં કહેશે, ‘ જાણેલો પ્રયોજનવાન ’ ભાષા તો ચારે કોર એક અવિરોધ વાતને સિદ્ધ કરે છે. આહાહા !

એ જ્ઞાયકપણામાં જે રાગ- વ્યવહાર આવ્યો ને જણાયો તે રાગ છે તેને એ જાણે છે, અને રાગ છે માટે અહીંયાં રાગનું જ્ઞાન, જ્ઞેયાકારે જ્ઞાન થયું એમ નથી. આહાહાહા ! આવો મારગ એટલે સાધારણ માણસને બિચારા શું કરે ? વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ અનંત જૈન પરમેશ્વરનું આ બધું કથન છે. એકમુનિનું કહો કે અનંતા તીર્થંકરનું કહો કે અનંતા સંતોનું કહો. આહાહા ! અને મુનિ તો જિન, પર્યાયમાં ત્રણ કષાયનો અભાવ થઈ જિન દશા જેને પ્રગટી છે, આહાહા ! એને મુનિ કહીએ. તે મુનિ કહે છે કે ‘ હું આ સમયસારને કહીશ ’. આ ‘ કહીશ ’ એમાં તો વિકલ્પ છે ને ? વિકલ્પ છે પણ મારું જોર ત્યાં નથી હું તો ત્યાં સ્વભાવ તરફના જોરને લક્ષે વાત ત્યાં કરીશ, મારું જોર ત્યાં સ્વભાવ ઉપર વધશે અને અશુદ્ધતા ટળી જશે એમ સાંભળનારને પણ અનંતા સિદ્ધોને જેણે સ્થાપ્યાં, તેને સાંભળતાં... સ્વલક્ષે સાંભળે છે અને પૂરણ વાત આવશે એમાં, એથી એનો પણ સ્વલક્ષ થઈને મોહ ટળશે. અને અસ્થિરતા પણ એની ટળી અને પહેલું શ્રુતકેવળી થશે એટલે સમકિતી થશે. શ્રુત કેવળીએ કહેલું છે, અને એ શ્રુતકેવળી પોતે થશે એટલે સમકિતી થશે અને પછી કેવળી થશે. આહાહા ! કહો શુકનલાલજી ! આ ગાથાનો આવો અર્થ છે. પાર પડે નહીં એવું છે. આહાહા ! દિગંબર સંતો એટલે કેવળીના કેડાયતો, બાકી બધી

કલ્પનાએ વાતું કરી સૌએ. આહા ! આનાં તો એક–એક શબ્દની પાછળ કેટલી ગંભીરતા છે ભાવમાં.

એ કહે છે કે ભલે અમે ' જ્ઞાયક ' કહીએ છીએ અને જ્ઞાયકને જાણ્યો અમે અને ' જાણનારે ' પણ જાણ્યો હવે એને જાણનારો છે તો પરનો ય જાણનારો છે, એમ ભેગું આવ્યું, સ્વપરપ્રકાશક છે ને ? તો, પરનો જાણનારો છે માટે પરને જાણે છે, એ પર છે તેને એ આકારે જ્ઞાન થયું (તો) જેવું પર છે તે સ્વરૂપે જ્ઞાન થયું તો એટલી તો જ્ઞેયકૃત અશુદ્ધતા આવી કે નહીં ? એટલી જ્ઞેયકૃત પ્રમેયકૃત પરાધીનતા આવી કે નહીં ? કે ' ના. ' આહાહાહા ! એ તો રાગના જ્ઞાનકાળે, શરીરના જ્ઞાનકાળે તે જ્ઞાન–જ્ઞાયકપણાની પર્યાયપણે જ જણાયો છે, એ રાગની પર્યાય તરીકે ને રાગથી જ્ઞાન થયું છે, એમ જાણ્યું નથી. આહાહા ! કો, સુરેન્દ્રજી ! છે આવી વાતું ? આહાહા ! અરે, પ્રભુ તને ખબર નથી ભાઈ, આહાહા ! તારું દ્રવ્ય અને તેની પર્યાય એનું સામર્થ્ય કેવું છે, આહાહા ! દેવીલાલજી ! ક્યાં બેઠા ત્યાં, આવો અહીં આવો. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

અમે તો કહે છે કે રાગ ને શરીરને જે કંઈ દેખાય તે કાળે તેને આકારે જ્ઞાન થયું, માટે એને કારણે થયું એમ નથી. અમારો જ્ઞાનનો સ્વભાવ જ એવો છે કે સ્વને જાણતાં પરને જાણવાનો પર્યાય મારો પોતાથી પોતામાં થયો છે એને અમે જાણીએ છીએ. આહાહાહા ! અરે, પ્રભુ એની વાણી તો જુઓ ! આહાહા ! એ સંતોની વાણી સાક્ષાત્ મળે અને એ આહા.. હા ! ગજબ વાતું છે ને ! ! એ જ્ઞેયાકાર અવસ્થામાં જ્ઞાયકપણે જે જણાયો જોયું ? જ્ઞેયાકાર અવસ્થામાં જ્ઞાયકપણે એ જ્ઞાનની પર્યાયપણે એ જણાણો છે, જ્ઞાનની પર્યાય તરીકે એ જણાણો છે, પરની પર્યાય તરીકે જણાણો છે એમ નથી. આહાહા !

ભાઈ ! મારગ બહુ ઝીણો બાપુ અને જેના ફળ પણ અનંત સંસારનો અંત. આહાહા ! અનંત સંસારનો અંત અને અંત વિનાની પર્યાય સાદિ અનંત પ્રગટે. આહાહા ! બાપુ ! એ મારગડા કોઈ અલૌકિક હોય છે. આહાહા ! એ જ્ઞેયાકાર અવસ્થામાં, છે ? એ જ્ઞેય– રાગને જાણવાની અવસ્થામાં પણ જ્ઞાયકપણે જે જણાયો છે, એ જ્ઞાયકની પર્યાયપણે એ જણાયો છે, રાગની પર્યાય તરીકે જણાયો છે એમ છે નહીં. આહાહાહા !

છે ને સામે પુસ્તક છે ? આહાહા ! ' જ્ઞેયકૃત અશુદ્ધતા તેને નથી ' એટલે ? રાગને ને એ વખતે શરીરની ક્રિયા થાય, તે રીતે જ્ઞાન પોતે પરિણમે ને જાણે, છતાં એ જ્ઞેયકૃતની અશુદ્ધતા પરાધીનતા જ્ઞાનના પરિણમનને નથી. આહાહા ! એ જ્ઞાનનું પરિણમન જે થયું તે જ્ઞેયાકાર અવસ્થામાં જ્ઞાયકપણે જે જણાયો, ' એ જાણનારો જણાયો છે ' એમાં જણાય એવી ચીજ જણાઈ નથી. જે જણાય છે એ ચીજ જણાઈ નથી. એ ' જાણનારો જણાયો છે ' ત્યાં, આહાહાહા ! ગૂઢ વાતું છે ભાઈ. આહાહા ! અલૌકિક ચેતનસ્વરૂપ જ અલૌકિક છે બાપુ. આહાહા !

એની એક સમયની પર્યાયમાં સર્વજ્ઞને સ્થાપીને, આહાહા ! ગજબ કામ કર્યું છે ને ? (સંસારથી) ઉપાડી લીધા છે, જેણે એને સ્થાપ્યા અનંતા સિદ્ધોને, એને સંસારથી ઉપાડી લીધા છે, આહાહા ! એને હોં ? એકલા શ્રોતા તરીકે એમ નહીં. આહાહા !

જેણે અનંતા સિદ્ધોને પોતાની પર્યાયમાં સ્થાપ્યાં અને એને જ્ઞાનનું, જ્ઞાયકનું જ્ઞાન થયું તે જ્ઞાન રાગને જે શરીરને જાણે તેથી તેને જ્ઞેયકૃત–પ્રમેયકૃત અશુદ્ધતા ન થઈ, એ તો જ્ઞાયકની જ પર્યાય, તેને એ જાણે છે એ રાગને જાણવા કાળે રાગ આકારે જ્ઞાન થયું, એ રાગને કારણે

જ્ઞાન તે આકારે થયું એમ નથી. તે કાળે જ્ઞાન જ પોતાના જ્ઞાનાકારે થવાનો પર્યાયનો સ્વભાવ છે તે રીતે થયું. તો તે વખતે રાગ જણાયો નથી, જાણનારાની પર્યાય, તેને એણે જાણી છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહાહા !

તે ‘ જ્ઞેયાકાર અવસ્થામાં જ્ઞાયકપણે જણાયો ’ ‘ તે ’ ‘ સ્વરૂપ પ્રકાશનની અવસ્થામાં પણ પોતે જણાણો છે ’ શું કીધું ઈ ? (ફરમાવો) કે, આ જ્ઞાયકપ્રભુ પોતાને જ્ઞાયક તરીકે જ્યાં જાણ્યો, સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનમાં જણાયો, તે વખતે જે જ્ઞાનમાં, રાગાદિ પર જ્ઞેય જણાય, તે કાળે પણ તે રાગને જાણ્યું છે એમ નહીં, રાગસંબંધીનું પોતાનું જ્ઞાન, પોતાથી થયું છે તેને તે જાણે છે. જ્ઞેયાકારના કાળમાં, પણ પોતાની અવસ્થાને જાણે છે. અને સ્વરૂપ-પ્રકાશનની અવસ્થામાં પણ, બે વાત લીધીને ? શું કીધું ? ‘ જ્ઞેયાકાર અવસ્થામાં જ્ઞાયકપણે જે જણાયો, તે ‘ સ્વરૂપ પ્રકાશનની અવસ્થામાં પણ દીવાની જેમ, પોતે જણાણો છે ’ આહાહા ! સ્વરૂપ-પ્રકાશનની અવસ્થામાં પણ જેમ જ્ઞેયાકારના જ્ઞાન કાળે પણ જ્ઞાનની પર્યાય(પણે) જણાયો છે એ પર્યાય એની ‘ જાણનારો જે છે ’ તેની પર્યાય જણાણી છે એમ સ્વરૂપ પ્રકાશનની અપેક્ષાએ પણ, આહાહા ! દૃષ્ટાંત આપ્યું છે. ‘ દીવાની જેમ ’; કર્તા-કર્મનું અનન્યપણું હોવાથી... જ્ઞાયક જ છે.

એટલે ? પોતે જાણનારો માટે પોતે ‘ કર્તા ’ અને પોતાને જાણ્યો માટે પોતે ‘ કર્મ ’ આહાહા ! આ પર્યાયની વાત છે હો, જાણનારને જાણ્યો અને પ્રમેયને જાણ્યું એ જાણવાનું પર્યાયનું કાર્ય કર્તા જ્ઞાયક, એનું એ કાર્ય છે. એ રાગ-વ્યવહાર જાણ્યો માટે વ્યવહાર કર્તા અને જાણવાની પર્યાય કર્મ- કાર્ય એમ નથી. આહાહાહા ! કેટલું સમાડયું છે ?

ઓલો કહે કે મેં પંદર દિવસમાં સમયસાર વાંચી નાખ્યું બાપા ભાઈ, તારો પ્રભુ કોણ છે ? અરે, એને જાણવા માટે ભાઈ, આહાહા ! અરે ! અનંતકાળના પરિભ્રમણમાં કોઈ દિ ’ આ સાચો પ્રયત્ન એણે કર્યો જ નથી. ઊંધે પ્રયત્ને એણે માન્યું કે અમે કંઈક કરીએ છીએ, ધર્મ કરીએ છીએ, હેરાન થઈને ચારગતિમાં રખડે છે. આહાહા !

આંહી કહે છે, ભગવાન આત્મા જ્યારે સર્વજ્ઞપણે સ્થાપ્યો ને જ્યારે એને સર્વજ્ઞ સ્વભાવીનું ભાન થયું, આહાહા ! ત્યારે તેણે સ્વ-જાણનારને તો જાણ્યો, પણ તે વખતે પરને જાણ્યું છે એ વખતે પણ, જાણનારની પર્યાયને જ એ જણાયો છે. ‘ જાણનારની પર્યાય તરીકે એ જણાયો છે ’ રાગની પર્યાય તરીકે છે માટે જાણે છે એમ નથી. આહાહા ! !

આ તો પુસ્તક સામે છે, ક્યા શબ્દનો (શું) અર્થ થાય છે ? આહાહા !

ભગવાન પરમાત્મા, એની વાણી અને મુનિઓની વાણી બે(માં) ફેર નથી. આહાહા ! મુનિઓ આડતિયા થઈને સર્વજ્ઞની વાણી કહે છે. ભાઈ ! તમે સાંભળી નથી. આહાહા ! તું કોણ છો ? અને તું કોણ જાણનારો છો ? કે હું જ્ઞાયક છું અને હું મારી પર્યાયને જાણનારો છું. આહાહા ! એ જ્ઞાનની પર્યાય એ મારું કાર્ય છે ‘ કર્મ ’, કર્મ એટલે કાર્ય અને ‘ કર્તા ’ હું (છું.) ખરેખર તો, પર્યાય ‘ કર્તા ’ ને પર્યાય જ ‘ કર્મ ’ છે. પણ, અહીં જ્ઞાયકભાવ કર્તા તરીકે સિદ્ધ કરીને, જ્ઞાનપર્યાય તેનું કાર્ય છે-એમ સિદ્ધ કર્યું છે. આહાહા ! ખરેખર તો તે જ્ઞાનની પર્યાય તેનું ‘ કાર્ય ’ છે અને તે વખતનો પર્યાય જે છે તે જ એ પર્યાયનો ‘ કર્તા ’ છે. આહાહા !

આખું દ્રવ્ય છે એ તો ધ્રુવ છે એ તો કર્તા કહેવું એ તો ઉપચારથી છે. આહાહા ! સમજાણું ?

ધ્રુવ છે એ તો પરિણમતું નથી બદલતું નથી. બદલનારી પર્યાય જે જ્ઞાયકને જાણનારી થઈ, એણે પરને જાણવાકાળે પણ, પોતાના જ્ઞાનરૂપ પરિણમ્યો તે પોતે જ ‘ કર્તા ’ ને પોતે જ પોતાનું ‘ કર્મ ’ છે. રાગ ‘ કર્તા ’ ને આ જ્ઞાનની પર્યાય તેનું ‘ કાર્ય ’ થયું એમ છે નહીં. આહાહાહા ! જેના એક પદમાંથી બહાર નીકળવું કઠણ પડે એટલી તો ગંભીરતા છે એમાં. આહાહા ! બાપુ પ્રભુ તું મહાપ્રભુ છો ભાઈ તું મહાપ્રભુ છો.. ને તારી પર્યાય પણ મહાપ્રભુની છે જે જણાયો છે, એની એ પર્યાય છે આહાહા ! એ પ્રભુની પર્યાય છે. એ રાગની નહીં. આહાહાહા !

આ જ્ઞાનમાં સ્વ જ્યાં જણાયો અને જ્યાં જાણ્યો, તે વખતે આ પરને જાણવું ત્યાં થાય છે ને ? કહે છે કે એ પરનું જાણવું થયું ઈ પરને લઈને જાણવું થયું એમ નથી. એ જાણવાનો પર્યાય જ પોતે, પોતાના સ્વપર પ્રકાશકપણે પરિણમવાની તાકાતથી તે પરિણમ્યો છે. તેથી તે પર્યાય કર્મ છે ને તે જ પર્યાય ‘ કર્તા ’ અથવા જીવ કર્તા ભલે કહેવામાં આવે છે. આહાહા ! ખરેખર ષટ્કારકનું પરિણમન પર્યાયમાં છે, દ્રવ્યમાં ષટ્કારકની શક્તિ છે પણ પરિણમન નથી. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

તેથી જે જ્ઞાનની પર્યાયે પોતાને જાણ્યો તે જ પર્યાયે રાગ સંબંધીના પોતાની જ્ઞાનની પર્યાયને તેણે જાણી. વ્યવહારનો વિકલ્પ ઊઠયો છે તેનું જે જ્ઞાન થાય છે તે જ્ઞાનની પર્યાયને પોતે પોતાથી જાણી છે અને તે પોતે પોતાથી થઈ છે. વ્યવહારથી થઈ નથી પર્યાય એને જાણનારી પર્યાય, વ્યવહાર આવ્યો રાગાદિ એનું જ્ઞાન માટે એનાથી થયું છે જ્ઞાન, એમાં જ્ઞાન કયાં હતું ? રાગમાં ક્યાં જ્ઞાન હતું કે રાગ (જાણે) ! આહાહા ! જેમાં જ્ઞાયકમાં જ્ઞાન ભરેલું છે પ્રભુમાં, આહાહા ! એનો જ્યાં અંદરમાં જાણનારો જાગે છે, તો જાગનારો પોતે ને પોતાને જાણે છે અને જાગનારો પોતાની પર્યાયને જાણે છે. ‘ રાગને જાણે છે ’ એ પણ વાત વ્યવહારથી કથન છે. આહાહાહા ! કહો, સમજાણું કાંઈ ?

લ્યો ‘ દીવાની જેમ ’ ‘ કર્તા કર્મનું અનન્યપણું છે ’ અનેરાપણું નથી. કર્તા છે તે જ કર્મ છે, ને કર્મ છે તે જ તેનો કર્તા છે. સમજાણું ? ‘ થનારો ’ અને ‘ થયું ’ બે અનન્ય છે. જુદા જુદા નથી. આહાહા ! કર્તા થનારો અને કર્મ થયું, તે અનન્ય છે, તે બેય એક જ વસ્તુ છે. આહાહાહાહા ! ‘ અનન્યપણું હોવાથી જ્ઞાયક જ છે. ’ પોતે જાણનારો, એ ‘ કર્તા ’ માટે પોતે કર્તા, આહાહા ! રાગસંબંધીનું જ્ઞાન થયું એ જ્ઞાનની પર્યાયનો કર્તા પોતે છે અને તેનું ‘ કર્મ ’ પણ અનન્ય એનામાં છે. આહાહા ! એ જ્ઞાન, રાગને જાણે છે એમ નથી અને રાગને લઈને જ્ઞાન થયું છે એમ નથી. આહાહા !

હવે આવી વ્યાખ્યા હવે, સાધારણ બિચારા સંપ્રદાયમાં પડયા હોય, ને વખત મળે નહીં કયાંય આખો દિ ’ બે ઘડી મળે કાંઈક બાકી બાવીસ કલાક તો બાયડી છોકરાને ધંધાને પાપમાં જિંદગી જાય આખી, આહાહા ! અરેરે ! એમાં બે ઘડી સાંભળવા જાય ત્યાં મળે એવું કે ઠેકાણા વિનાનું સત્યથી વિરુદ્ધની વાતું મળે. આહાહા !

‘ એ જ્ઞેયાકાર અવસ્થામાં પણ જ્ઞાયકપણે જે જણાયો, તે સ્વરૂપ–પ્રકાશનની અવસ્થામાં પણ જ્ઞાયકપણે જણાયો, જ્ઞાયક જ છે. છે ને છેલ્લો શબ્દ ? વચમાં આટલું મૂકી દો થોડું દીવાની જેમ કર્તા કર્મનું અનન્યપણું હોવાથી, પણ સ્વરૂપ–પ્રકાશનની અવસ્થામાં પણ જ્ઞાયક જ છે. એમ.

છે ને ? ઓલું તો દૃષ્ટાંત છે. આહાહાહા !

કોઈએ એમ જાણ્યું હોય કે આપણે સમયસાર સાંભળ્યું છે, માટે કાંઈ એમાં નવીનતા ન હોય એમ નથી પ્રભુ. આહાહા ! એ નવી વસ્તુ છે બાપુ, ભગવાન. આહાહા !

શું કીધું ? ' પોતે જાણનારો માટે પોતે કર્તા ' રાગની, શરીરની ક્રિયા થઈ, એનું આંહી જ્ઞાન થયું, એ જ્ઞાનનું કાર્ય પોતાનું છે. એ કાર્ય રાગ ને શરીરનું નથી. તેથી તે કાર્ય પોતે જ્ઞાનની પર્યાયનું જ્ઞાનનું છે તે કર્તા અને પોતાને જાણ્યો માટે પોતે કર્મ. આહાહા ! પર્યાયની વાત છે હો અહીંયાં. જણાયો છે પર્યાય એ પર્યાય એનું ' કાર્ય ', જણાયો છે રાગ એમ નથી, તેમ રાગથી અહીં જ્ઞાનનું કાર્ય થયું એમ નથી, એ રાગનું કાર્ય નથી, એ જ્ઞાયકનું કાર્ય છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

એક સરકારના કાયદા ગહન હોય સાધારણ, આ તો ત્રણ લોકના નાથ, આહાહા ! સર્વજ્ઞસ્વરૂપ. એના નિયમો તો કેવા હોય બાપા. આહાહા ! એક-એક ગાથામાં કેટલી ગંભીરતા છે ! !

' પોતે જાણનારો માટે પોતે કર્તા ' કોનો જાણનારો ? પોતાની પર્યાયનો. કેવળી, લોકાલોકને જાણે છે, એ પણ એમ નહીં. કેવળી પોતાની પર્યાયને જાણે છે. આહાહા ! પર્યાય તેનું કાર્ય છે ને કર્તા તેનું જ્ઞાનસ્વરૂપ છે અથવા પર્યાય છે ભલે. આહાહાહા ! એ લોકાલોક છે માટે આંહી જ્ઞાન થયું છે કેવળજ્ઞાન એમ નથી. સમજાણું કાંઈ ?

આ પ્રશ્ન તો ત્ર્યાંસીની સાલમાં ઊઠેલો ત્ર્યાંસી સંવત ૧૯૮૩, કેટલાં વરસ થયાં ? એકાવન. એકાવન વરસ પહેલાં પ્રશ્ન ઊઠયો 'તો પચાસને એક, કે આ લોકાલોક છે માટે કેવળજ્ઞાન છે કે કેવળજ્ઞાન પોતાથી છે, લોકાલોકને લઈને નહીં. આ એક પ્રશ્ન હતો. શેઠે એમ કહ્યું કે લોકાલોક છે તો તેનું આહીં જ્ઞાન થયું છે. ત્યાં એને વીરજીભાઈએ ના પાડી કે એમ નથી. પછી બન્ને હેઠે આવ્યા, અને મને પૂછયું. કીધું બાપુ એમ નથી. કેવળજ્ઞાન તો જ્ઞાન પોતાથી થાય છે. કેવળજ્ઞાનના કાર્યનો કર્તા આત્મા કર્મ કેવળજ્ઞાન લોકાલોક કર્તા ને કેવળજ્ઞાન ' કર્મ ' એટલા બધા શબ્દો ત્યાં ત્યારે નહોતા એ વખતે, પણ લોકાલોક છે માટે જ્ઞાનની પર્યાય થઈ છે એમ નથી. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

અરેરે ! એક પણ વાતને સર્વજ્ઞની ન્યાયથી બરાબર જાણેને ? તો એક ' ભાવ ' જાણે એ બધા ' ભાવ ' યથાર્થ જણાય જાય એને પણ એકકેય ભાવના ઠેકાણાં ન મળે. આહાહા ! અરેરે જિંદગીયું પૂરી થવા આવી તો એમાં શું કરવું તે રહી ગ્યું એને, હેં ! કર્યા.. ધુમાડા એકલા પાપના, પુણ્યનાં ઠેકાણાં ન મળે કે ભાઈ ચાર-ચાર કલાક સુધી સાચો સત્‌સમાગમ કરવો. સત્‌સમાગમ પણ કહેવો કોને તેની પણ હજી સમજણ નથી કરી. આહાહા ! અને સત્‌શાસ્ત્રનું ચાર ચાર કલાક વાંચન કરવું હંમેશા, તો પુણ્ય તો બંધાય, એનાં ય ઠેકાણાં ન મળે, ધરમ તો ન મળે ! આહાહાહા ! સત્‌શાસ્ત્ર ને, સત્ સમાગમ, બેનો પરિચય રહે, ચોવીસ કલાકમાં ચાર કલાક તો પણ પુણ્ય બાંધે, એ ધરમ નહીં. ધરમ તો રાગથી પૃથક કરીને સર્વજ્ઞપણાનું સ્વરૂપ મારું છે, એવો અંતરમાં અનુભવ કરે દૃષ્ટિ કરીને ત્યારે તેને સમ્યગ્દર્શન થાય. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

' જેમ દીપક ઘટપટાદિને પ્રકાશિત કરવાની અવસ્થામાં દીપક છે ' દીવો જે છે ને ? એ ઘટ ને પટ એટલે વસ્ત્ર એને પ્રકાશવાકાળે પણ દીવો તો દીવો જ છે. એ દીવો જેને પ્રકાશે છે એ

રૂપે થયો છે ? આહાહાહા ! ‘ દીપક ઘટ પટાદિને પ્રકાશિત કરવાની અવસ્થામાં ય દીપક જ છે ’ શું કહ્યું ઈ ? દીવો ઘટ પટાદિની અવસ્થાને પ્રકાશવાકાળે દીવો તો દીવારૂપે છે. એ ઘટ પટને પ્રકાશવા કાળે પણ ઘટપટની અવસ્થાપણે કાંઈ દીવો થયો નથી. આહાહા ! અને ઘટપટને લઈને પ્રકાશે છે એમ નથી. દીવાના પ્રકાશને લઈને પ્રકાશે છે. આહાહાહા ! દીપક ઘટ પટાદિને પ્રકાશિત કરવાની અવસ્થામાંય એ દીપક જ છે. અને પોતાને, પોતાની જ્યોતિરૂપ શિખાને, પ્રકાશવાની અવસ્થામાં પણ દીપક જ છે. એમ ‘ જ્ઞાયક ’ રાગને પરને જાણવા કાળે પણ, જ્ઞાયકની પર્યાય તો જ્ઞાનની જ છે, અને પોતાને પ્રકાશવા કાળે પણ એ જ્ઞાનની જ પર્યાય છે. આહા !

પરને જાણવા કાળે એ પર્યાય પરને લઈને થઈ છે, એમ નથી. ઘટપટને પ્રકાશે છે પ્રકાશ માટે પ્રકાશ ઘટપટને લઈને પ્રકાશ્યો છે એમ નથી. દીવાનો પોતાનો પ્રકાશક સ્વભાવ છે ઘટપટને પ્રકાશવાનો. ઘટપટને પ્રકાશવા કાળે પણ દીવો તો દીવો જ છે, અને પોતાની જ્યોતિને પ્રકાશવા કાળે પણ દીવો તો દીવો જ છે.

ભારે ઝીણું બાપુ ! એક કલાકમાં કેટલું આવ્યું, નવરાશ ન મળે, ફુરસદ ન મળે, આખો દિ ’ પાપ આડે અને શરીરના રક્ષણ માટે કરવું હોય તો આખો દિ ’ સલવાય જાય ! આનું આમ કરવું ને.. આનું આમ કરવું ને.. આનું આમ કરવું ને.. છતાંય થાવું હોય ઈ થાય એના કર્યાથી કાંઈ ન થાય. આહાહા ! અને આ તો (સમક્તિ તો) પુરુષાર્થથી થાય જ. આહાહા !

દીવો, ઘટ એટલે ઘડો ને પટ–વસ્ત્રાદિ, કોયલા કે નાગ એને પ્રકાશવા કાળે પણ દીવો તો દીવારૂપે રહીને પ્રકાશે છે. પરરૂપે થઈને તે પ્રકાશે છે ? અને પરને પ્રકાશે છે ? એ તો દીવો, દીવાને પ્રકાશે છે. અને પોતાના પ્રકાશને પણ પ્રકાશકાળે પોતે દીવો દીવાને પ્રકાશે છે.

એમ, ભગવાન આત્મા જાણનારો જણાય છે તે અવસ્થામાં પણ જ્ઞાયકપણે જ પોતે રહ્યો છે. પરપણે થયો નથી ને પરને લઈને થઈ નથી દશા. આહાહા ! અને પોતાને જાણવાકાળે પણ પોતે જ પોતાની પર્યાય થઈ એ તો. આહાહા ! હવે આવું બધું યાદ રાખવું ? આવો મારગ પ્રભુનો બાપુ અને એ મારગ જિનવરદેવ સિવાય ક્યાંય છે નહીં. ત્રણલોકના નાથ તીર્થંકરદેવ. આહાહા !

પણ વાતું પ્રભુ બહુ સૂક્ષ્મ છે પ્રભુ, એ કોઈ પૈસા ખર્ચી નાખે કરોડ–બે કરોડ પાંચ કરોડ માટે ધરમ થઈ જાય, (એમ નથી.) આહાહા ! શરીરની ક્રિયા કરી નાખે છ–છ મહિનાના અપવાસ, શરીરના બળુકા અપવાસાદિ કરે, અને જાણવાના એકલી બુદ્ધિના–પરના પ્રકાશ કરવાવાળા બુદ્ધિની વાતો કેળવે, પણ અંતર શું ચીજ છે ? આહાહા ! એને કેળવવા એ જતો નથી.

‘ અન્ય કાંઈ નથી ’ તેમ ‘ જ્ઞાયકનું સમજવું ’ એટલે ? ‘ જાણનારો ’ ભગવાન, સ્વને જાણતાં પર્યાયમાં સ્વને જાણ્યો, તેવી જ પર્યાયમાં પરને પણ જાણ્યું. એ પરને જાણવાની પર્યાય થઈ એ પોતાથી જ થઈ છે એટલે ખરેખર તો પોતાની પર્યાયને એણે જાણી છે. આહાહા ! કારણ કે પર્યાયમાં કાંઈ જ્ઞેય આવ્યા નથી, ઘટપટ ને દીવો પ્રકાશે છે એટલે કાંઈ દીવાના પ્રકાશમાં ઘટપટ કાંઈ આવી ગયા નથી કે દીવાના પ્રકાશમાં તેઓ કાંઈ પેઠા નથી. આહાહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? એમ ભગવાન ચૈતન્ય દીવો ચૈતન્ય ચંદ્ર પ્રભુ એવું જેને અંતરમાં જ્ઞાન થયું, રાગથી

ભિન્ન થઈને, સર્વજ્ઞ સ્વભાવી આત્મા છે એમ જ્યાં ભાન થયું, ત્યાં અલ્પજ્ઞ પર્યાયમાં સર્વજ્ઞ સ્વભાવનું ભાન થયું, એ અલ્પજ્ઞ પર્યાય થઈ તે સર્વજ્ઞ સ્વભાવની છે, એ જ્ઞાયકની પર્યાય છે. એને જાણે ઈ અને એ પર્યાય પરને જાણે, એ પર્યાય પણ જ્ઞાયકની પર્યાય છે. એ પરની પર્યાય છે ને પરને લઈને થઈ છે એમ છે નહીં. આહાહા ! એક વાર મધ્યસ્થ થઈને સાંભળે હેં.. ! બધાં આગ્રહ રાખીને પડયા હોય કે ' આનાથી આમ થાય ને આનાથી આમ થાય ' આહાહા ! વ્રત કરવાથી સંવર થાય ને તપસ્યા કરવાથી નિર્જરા થાય નેં. આહાહા ! પણ એ વ્રત કોને કહેવું નિશ્ચય વ્રત કોને કહેવું એની ખબર ન મળે. વ્રત કરીએ તો સંવર થાય ને અપવાસ કરીએ તો નિર્જરા થાય અરે ભગવાન, એ વ્રતના વિકલ્પો વ્યવહારના છે એ તો પુણ્યબંધનાં કારણ છે. અને અપવાસ આદિ જે વિકલ્પો છે વ્યવહારના એ પણ પુણ્યબંધનું કારણ છે, જો રાગ મંદ કર્યો હોય તો ? ત્યાં સંવર, નિર્જરા નથી. આહાહા !

ત્યાં તો એમે ય કહ્યું છે ને ? ૩૨૦ ગાથા, કે ઉદયને જાણવાકાળે પણ જ્ઞાનની પર્યાયને જાણે, નિર્જરા કાળે પણ નિર્જરાની પર્યાયને જાણે છે એ નિર્જરા કરતો નથી. ઉદયને જાણે છે એમ કહેવું પણ છતાં એ રાગને જાણે છે તે જ્ઞાનની પર્યાય થઈ છે એ તો એને એ જાણે છે. નિર્જરાને કાળે જાણે છે એ પણ નિર્જરાની પર્યાય જે જ્ઞાનરૂપે થઈ છે એને એ જાણે છે. બંધને જાણે બંધનું જે જ્ઞાન થયું છે એ જ્ઞાનની પર્યાયને જાણે, મોક્ષની પર્યાયને જાણે, મોક્ષને જાણે, બંધને જાણે, ઉદયને જાણે, નિર્જરાને જાણે, વિપાક-સવિપાક ને અવિપાકને જાણે. આહાહા ! ચાર બોલ લીધા છે ને ? સવિપાક, અવિપાક, સકામ, અકામ. આહાહાહા !

દિગંબર સંતોએ તો ગજબ કામ કર્યાં છે તેને સમજનારા વિરલ પાકે ! બાકી એવી વાત બીજે ક્યાંય છે નહીં ભાઈ. આહાહા ! એની ઊંડપની વાતું, આહાહા ! એમ આંહી કહ્યું જોને. આહાહા !

અને કર્તા-કર્મનું અનન્યપણું છે, એમ કહ્યું એટલે શું ? કે ' કર્તા ' અન્ય ને ' કાર્ય ' અન્ય, એમ હોઈ શકે નહીં. ' કર્તા ' જ્ઞાનની પર્યાયનો આત્મા અને એ પર્યાયનું કામ રાગાદિ જાણ્યું એનું એ કામ એમ નથી. કર્તા-કર્મ અનન્ય હોય છે. અનેરા અનેરા નહીં, તે જ કર્તા ને તે જ કર્મ હોય છે. આહાહા ! તે જ કર્તા ને તે જ કાર્ય હોય છે એનું. આહાહા ! રાગને જાણવાકાળે જ્ઞાન, જ્ઞાનરૂપે થયું તેનો ' કર્તા ' પણ જ્ઞાન અને ' કર્મ ' પણ જ્ઞાન એ રાગનું જ્ઞાન, એ રાગ કર્તા ને રાગનું જ્ઞાન કાર્ય એમ નથી. આહાહા ! વ્યવહાર રત્નત્રયનો વિકલ્પ ઊઠયો, તો એનું અહીં જે જ્ઞાન થયું, તે એને લઈને (જ્ઞાન) થયું, એમાં ક્યાં જ્ઞાન હતું તો થાય. જ્ઞાન તો આહીં છે. (આત્મામાં) આહાહા !

સ્વપરપ્રકાશક જ્ઞાન, આવે છે ને ? ' સ્વપરપ્રકાશક શક્તિ હમારી, તા તૈં વચન ભેદ ભ્રમ ભારી ' સ્વપ્રકાશક જ્ઞેય અને પરપ્રકાશક જ્ઞેય બેય વસ્તુ જ્ઞેય, જ્ઞેય સ્વને પર બેય, છતાં પણ પરને જાણવાકાળે તો પર્યાય પોતે પોતાથી જાણે છે. (પોતાને) આહાહા ! એ અહીંયાં સિદ્ધ કરવું છે. વિશેષ કહેશે.

પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.